

Allikate seisund peegeldab meie ettevõtmisi maa ja loodusvarade kasutamisel ja hoidmisel. Siit saame ülevaatlikke seireandmeid põhjavee kvaliteedi kohta. Põhjalik looduslik seisundis, inimõjast puutumata allikaid on säilinud vähe.

Allikaid ohustavad peamised tegurid:

- Liigniiskete alade kuivendamine ja eesvoolude süvendamine.
- Maavarade kaevandamine.
- Allikate süvendamine, paisutamine ja kujundamine tiikideks, veevõtukohtade rajamine.
- Kobraste liigarvukus, koprad tõkestavad sageli ka looduslikud allikaojad muutes need mudasteks tiikideks ja ujutades allikad üle.
- Põhjavee saastamine.

Kraav on katkestanud allikate vee edasivalgumise – allikasoo kraavist paremal on hävinud ja hakanud metsastuma.

Allikate kaitse. Allikate hoidmise ja kaitsmisega tagame lisaks puhtale põhjaveele loodusliku mitmekesisuse ning aja- ja kultuurilooliste väärtuste säilimise. Allikatesse on suhtunud lugupidavalt, neid on peetud pühadeks ja kasutatud riitusekohtadena. Tihti omistatakse allikaveele ka tervendavaid omadusi.

Veekogude ja nendega seotud elupaikade, sealhulgas allikate kaitse on võimalik ainult erinevate valdkondade vahelise koostööna.

Allikate kaitse

paremaks korraldamiseks tuleb:

- Teha allikate inventuur, täpsustada ja ühildada allikate määratlused ning andmebaasid.
- Kaitsta allika lähemat ümbrust ning veest sõltuvaid elupaiku ning kultuuripärandit ühtse tervikuna.
- Säilitada loodusliku seisus allikate õhjavee toitumis- ja väljavoolutingimusi.
- Kus võimalik, taastada veerežiim (sh kraavide sulgemine), võsa tõrje.
- Allikate vett kasutada allikaid endid rikkumata (mitte kuivendada, süvendada, paisutada, ümber suunata).
- Tugevasti muudetud allikaaladel lubada säästlikku veekasutust, allikate kasutamist senises pargikujunduses jms.

- Igati tuleb toetada kohaliku kogukonna tegevusi allikate kaitsel ja nende ümbruse maastiku hooldamisel.

Kus leiab külastamiseks sobivaid allikaid?

Allikate nimekirjad leiab veebis

Keskkonnaagentuuri lehel:

<http://loodus.keskkonnainfo.ee/>

otsingusõna “allikad”.

Külastamiseks huvitavamate allikate valikut võib alustada ürglooduse objektide nimekirjas toodud allikatest. Siin väike allikate näitnimekiri: Aegviidu Siniällikad, Varangu allikad, järv ja allikasoo, Äntu allikajärvede ja ooside ala, Siniälliku allikad, Prandi allikad, Roosna-Alliku Külmällikate ala, Lavi Ohvri-allikas, Saula Siniällikad. Samast leiate informatsiooni konkreetse allika kohta.

Kultuurimälestistena kaitse all olevate allikate kohta on informatsioon kultuuriväärtuste registris <https://register.muinas.ee>.

Kirjandust allikatest:

- Heinsalu, Ülo jt. 1976. Looduskaitset vajavad allikad Eesti NSV-s. – Viiding, Herbert (toim.) Eesti NSV maapõue kaitsest. Valgus, Tallinn: 68–95
- Heinsalu, Ülo 1995. Põhjavesi ja allikad. – Raukas Anto (koost.) Eesti loodus. Valgus, Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn: 302–315
- Vilbaste, Kristel. 2013. Eesti allikad. Kirjastus Varrak

Erinevad allikad: nörglubjaallikas Viidumäel on tüüpiline langeallikas.

Erinevad allikad: Sopa allikas – Eesti sügavaim tõusuallikas (4,8 m).

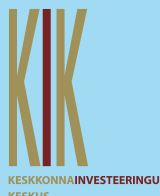

Erinevad allikad: Jänedal allikad tekitavad järve.

Nörglubjaallikad Eestis

Eesti Loodushoiu Keskus algatas 2013. aastal nörglubjaallikate kaitse ja taastamise **projekti LIFE SPRINGDAY**. Projekti eesmärgiks on allikate ja allikatest sõltuvate elupaikade seisundi hoid ja taastamine. Tegevused toimuvad kolmel Natura 2000 võrgustiku alal: Järvamaal Kõrvemaa ja Kiigumõisa maastiku-kaitsealade Kiigumõisa allikatel, Vormsi saarel Vormsi maastiku-kaitseala Prästviiki järves ja selle põhjaosas asuvatel allikatel ning Saaremaal Viidumäe looduskaitseala Viidumäe allikatel.

Projekt viiakse ellu Euroopa Liidu LIFE programmi ja Keskkonnainvesteeringute Keskuse toel.

Allikas (läte) on looduslik põhjavee maapinnale väljumise koht. Allikaid võib leida reljeefi madalamatel osadel: kõrgendike ja astangute nõlvadel ning jalamitel, jõe-orgudes.

Eestis on palju allikaid – erinevatel hinnangutel 5000 kuni 15 000. Kuna allikakaks nimetatakse nii mõnesaja liitrise toodanguga Prandi jõe algust (Prandi allikad), kui ka raskesti märgatavat igritsevat põhjavee väljavoolu madalsoosse ning Laiuse mäel soos olevat puutünniga kapteeritud veesilma (Laiuse Sini-allikas), siis on täpset arvu võimatu määrata.

Enamiku Eesti allikate vooluhulk jääb alla 10 l/s, kusjuures palju on alla 0,1 l/s vooluhulgaga allikaid. suuri (üle 100 l/s) allikaid vähe. Sellise vooluhulgaga allikad asuvad peamiselt Pandivere kõrgustiku nõlvadel.

Allikaid tüpiseeritakse vee väljumise viisi alusel. Tõusuallikatest väljub survealine põhjavesi vertikaalseid vooluteid pidi, maapinnale jõudes moodustab vesi allikalehtreid.

Projektiga haaratud aladel esineb tüüpilisi tõusuallikaid Kõrvemaal ja Vormsil. Tüüpilised tõusuallikad on ka näiteks Saula Sini-allikad ja Aegviidu Sini-allikad.

Tõusuallikas.

Looduses esineb allikalisi ja soiseid alasid, mille üheks tekitajaks on maapinnast pinnasepooride kaudu immitsev põhjavesi – igritsevad allikad.

Kui vett kandvad pinnasekihid, millel põhjavesi liigub, lõikub maapinnaga kõrgustike ja orgude nõlvadel, tekivad sageli langeallikad.

Teatud liikidele eluks sobivat ala nimetatakse **elupaigaks**. Allikate ja põhjavee väljavooluga on seotud mitmed väärtuslikud elupaigad, sealhulgas: allikad ja allikasood (7160), lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (7210*), nõrglubja allikad (7220*), liigirikkad madalsood (7230). Eelnimetatud elupaikadest on iseloomulikud ja looduslähedasena säilinud on võetud Euroopa Liidus Loodusdirektiivi alusel kaitse alla.

Allikasood Kiigumõisas Jägala jõe paremkaldal.

Allikasood Viidumäel
Lääne-Saaremaa keskkõrgendiku jalamil.

Ühe haruldast tüüpi allika – **nõrglubjaallika** – märkamiseks ja äratundmiseks on vaja osata näha erilisi tunnuseid. Peamine tunnus on lubja settimine kas taimedel, kividel või siis allikast algavas ojas või seda ümbritseval alal. Tasasel maal võib vee väljumise kohale moodustuda ladestuvast lubjast kungas, milliseid võib kohata Vormsil Prästviki järve põhjaosas.

Intensiivsema lubja settimisega ajastutel tekkisid kohati mitme meetri paksused lasunid ja terrassid ka kõrgustike jalamitele ja jõgede orgude nõlvadele. Suurimad nõrglubja ladestused asuvad Lõuna-Eestis.

Nõrglubjaallikas Viidumäel.

Lubjakungas Vormsil Prästviki järve põhjaosas.

Lubja väljasettimist põhjustavad nii füüsikalise-keemilised (temperatuuri tõus, auramine) kui ka bioloogilised (mikroorganismide tegevus, fotosüntees) protsessid.

Taimedest osalevad kõige aktiivsemalt lubja väljasetitamises samblad. Nende tihedalt paiknevad varred ja lehed aeglustavad veevoolu ning on heaks kinnitumiskohaks lubjaosakestele. Nõrglubja allikate vesi on lubjarikas ning sobib kasvamiseks vaid kindlatele samblaliikidele. Soontaimed paiknevad sellistes kasvukohtades hõredalt ning ei osale oluliselt lubja setitamisel. Iseloomulikud on mitmed tarna- ja loaliigid, harilik võipätkas ning pääsusilm. Eestis on seda elupaika iseloomustavateks ja aktiivselt lubja setitajateks kolm liiki roodiku (*Palustriella*) perekonnast ja kolm liiki skorpionsambla (*Scorpidium*) perekonnast.

Pääsusilm, alpi võipätkas, tarnad ja allika-nuttsammal armastavad lubjarikast keskkonda.

Projekti alad ja tegevused

Kiigumõisas rajatakse takistus allikate väljavooluajadesse, et taastada allikate ja neid ümbritseva allikasoo looduslähedane veerežiim. Iseloomuliku taimestiku kasvuks sobivate tingimuste loomiseks tõrjutakse sooladelt võsa.

Vormsi saarel puhastatakse allikatoitelist Prästviki järve taimestikust. Korrastatakse ja pikendatakse ka Allika matkarada, mis viib loodushuvilised Prästviki järveni ja mõnede iseloomulike allikateni.

Unikaalne piirkond on **Viidumäe**, kus Lääne-Saaremaa keskkõrgendiku (muistse Antsülusjärve rannaastangu) all asub üle 40 nõrglubjaallika koos allikatest toituva allikasoo ja teiste väärtuslike elupaikadega. Et taastada kuivendussüsteemidega rikutud allikasoo elupaiku, suletakse mitmed kraavid ja võimalusel eemaldatakse piirkonniti ka kuivenduse mõjul pealekasvanud mets. Et tutvustada loodushuvilistele astangu all asuvat haruldast, kohati ainult Viidumäele omast loodust, taastatakse ja laiendatakse Allikasoo õpperada.

Lubjasete hakkab tavaliselt kogunema mingi tuuma pinnale.